

CRAFTER

Európai kézművesség a bronzkorban és ma

Mintegy 4000 évvel ezelőtt, a bronzkor időszakában, az európai társadalmak egy részében mélyreható gazdasági és politikai változások játszódtak le. Nagyobb, állandóbb települések jöttek létre, amelyeken egy újonnan felemelkedő, harcos vezetőréteg irányítása alatt különleges kézművesipar alakult ki. A technológiai tudás átadásában és a művészek, kézművesek mobilitásában megfigyelhető hirtelen növekedés leginkább a fémművesség területén tapasztalható, amely új, specializált fegyverek, ékszerek és eszközök kialakulásához vezetett. Hasonló jelenség figyelhető meg a kerámiaművességben is. Ezekben a bronzkori társadalmakban (Kr. e. 2200–1500 között) közös vonás a szépen felfényezett felületű asztali díszkerámia és a kis ivóedények készítése.

Az a tény, hogy ezeket az edényeket az elhunytak sírjaiban is elhelyezték, jól mutatja, hogy társadalmi jelentőségük túlmutatott a háztartásban és az ételfogyasztásban betöltött szerepükön.

A **CRAFTER** projekt célja a fazekasok és a régészek közötti együttműködés erősítése Magyarországon, Németországban, Spanyolországban és Szerbiában. A projekt során elkészítjük a legkiemelkedőbb európai bronzkori társadalmak, az **Únětice**/Aunjetitz (Közép-Európa), **Fűzesabony**/Otomani (Kárpát-medence), **Vatin**/Vattina (Észak- és Közép-Balkán) és az **El Argar** (Délkelet-Spanyolország) kultúráként ismert közösségek kerámia edényeit. A „Kezeik közt”/„In Their Hands” c. filmben négy rendező mutatja be az egyes régiók kerámiastílusának készítményét, a múlt és jelen fazekasainak megdöbbentő tudását, ügyességét. A filmben nyilvánvalóvá válnak mind a közös vonások, mind a regionális különbségek. Az újraalkotott edények szerepelnek a kiállításban is, így számunkra is érthetővé és kézzelfoghatóvá válik az az esztétikai érték, amellyel 4000–3500 évvel ezelőtt is rendelkeztek.

A **CRAFTER** projekt célja a bronzkori társadalmak örökségének és tudásának bemutatása egy tágabb, európai kontextusban. A projekt az Európai Unió Kreatív Európa programja támogatásával kíván új lehetőségeket nyitni a mai fazekasok számára, és felhívni a figyelmet művészetükre, amelyet a globalizáció és az iparosítás kihalással fenyeget. 🗨

Ezüst diadém La Almoloya (Pliego, Murcia tartomány, Spanyolország)
lelőhelyen feltárt fejedelmi temetkezésből

J.A. Soldevilla, ASOME-UAB

A Hajdúsámson határában talált középső bronzkori fegyverkincs
(Hajdú-Bihar megye, Magyarország)

Jurás Akos, Déri Múzeum

Arany berakásokkal ellátott bronz égkorong Nebrából
(Szász-Anhalt tartomány, Németország)

Juraj Lipták, LDA Saxony-Anhalt

Arany hajkarikákból fűzött lánc Vinča-Belo Brdo, Belgrád lelőhelyről
(Szerbia)

N. Boric, Institute of Archaeology, Belgrade

ASOME, UAB

A CRAFTER projekt által tanulmányozott bronzkori társadalmak

Europa
Creativa
Cultura

Landesamt für Denkmalpflege
und Archäologie Sachsen-Anhalt
LANDESMUSEUM FÜR
VORGESCHICHTE

UAB
Universitat Autònoma
de Barcelona

EXARC.net

EL ARGAR

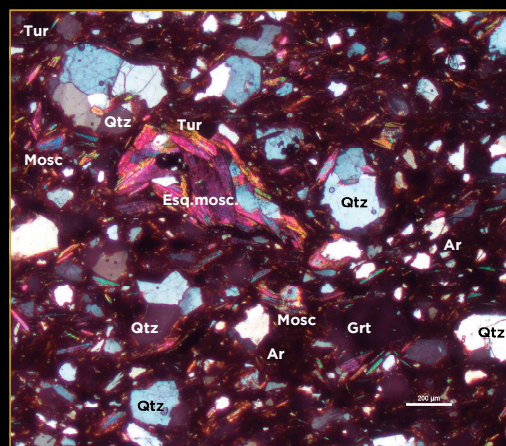
Az **El Argar**-kultúra bronzkori közösségei Délkelet-Ibériában éltek Kr. e. 2200 és 1500 között. E csoportok mintegy 650 éves életük során Európa egyik első állami társadalmává fejlődtek, amelyet leginkább egy jól védett magaslati településekből álló hálózat köré szerveztek. Politikai és katonai hatalmának csúcspontján a közösség egy kb. 35 000 km²-es területet ellenőrzött, amely megfelel a Tiszántúl teljes területének. Gazdaságuk főleg extenzív esőzéssel földművelésen, és az árpa magaslati telepeken történő tárolásán és újraelosztásán alapult. Jellemző még ezekre a településekre a szigorú szabályok szerinti, településeken belüli temetkezés. A sírba helyezett kerámia és fémtárgy mellékletek jelezték az egyének nemét, korát és társadalmi helyzetét. A társadalmi egyenlőtlenség és politikai dominancia Kr. e. 1650 körül érte el a csúcspontját. Egy évszázaddal később az El Argar közösség összeomlott, feltehetőleg belső társadalmi feszültségek miatt.

Fejlődésük teljes időszaka alatt az **El Argar** közösségek csak egy szűk formakincset használtak kerámiaművességükben: nyitott tálak (1. forma), zárt tálak (2. forma), gömbös testű edények (3. forma), S-profilú fazekak (4. forma), erős hasi törésű edény (5. forma), erős hasi törésű, lencse alakú edény (6. forma), kehely forma vékony, hengeres vagy széles, kúpos talppal (7A. és 7B. formák). Az eltört kelyhek letörött talpait gyakran újrahasznosították kis csészékként (8. forma). Minden formára jellemző, hogy fényezett felületűek és teljesen díszítetlenek, szemben a megelőző rézkori időszak gazdagon díszített harang alakú kerámia edényeivel. Az **El Argar** korszak csúcspontján a kerámiát láthatóan erősen specializált kézművesek készítették, és kizárólag karbonátmentes agyagot használtak, összetört csillámpalával soványítva.

A gömbölyű aljakat, kúpos testeket és peremeket feltehetőleg sorozatban gyártották és illesztették össze. Ez standardizált termeléshez vezetett, egységes edénytérfogattal, mint például az akár 300 liter térfogatot is elérő gabonátároló-edények. Az edényeken lévő szervesanyag-maradványok vizsgálata kimutatta az állati zsírok, fenyőgyanta és méhviasz jelenlétét ezekben az edényekben. 🍷

La Almoloya (Pliego, Murcia tartomány) **lelőhelyen feltárt fejedelmi temetkezést rejtő tárolóedény.**

Kerámia vékonycsiszolat polarizációs mikroszkóp alatt készült képe. Agyag (Ar) kvarc (Qtz); moszkovit pala (Esq. mosc.); gránit (Grt); moszkovit csillámpala (Mosc); turmalin (Tur). Nagyítás: 0,2 mm

D. Gómez-Gras, UAB

La Bastida (Murcia tartomány) **5 hektáros településének 3D rekonstrukciója**

A modell készítették: D. Méndez és C. Velasco

Kehely alakú edény El Argar (Almería tartomány) **lelőhely 882. számú sírjából**

J. A. Soldevilla, ASOME-UAB

ÚNĚTICE

Az **Únětice-kultúra** kora bronzkori csoportjai Közép-Németország, Dél-Lengyelország, Csehország, Morvaország, Szlovákia és Alsó-Ausztria területén éltek Kr. e. 2200 és 1550 között. A kutatások jelenlegi állása szerint az **Únětice** közösségek Közép-Németországban (Szász-Anhalt és Thüringia tartományok) 650 éves történetük során feltehetőleg Európa egyik első államává fejlődtek, amelyet egy rétegzett társadalom, a főnökök szakrális legitimációja és a több száz bronz fegyverből, főleg baltákból álló kincsleletek által megtestesített katonai hatalom tartott fenn.

Az **Únětice** gazdasági rendszer főként a szlovákiai rézércек kitermelésére alapuló fémművességre, valamint a bronztárgyak és a Halle/Saale régióból származó só kereskedelmére épült. A bronztárgyakat főként észak felé szállították borostyánért és egyéb, ismeretlen árukért cserébe.

A társadalmi egyenlőtlenség és politikai hatalom a Kr. e. 18. század során tetőzött, ezt követően az **Únětice** társadalom hanyatlásnak indult, részben a közösségek elvándorlásának köszönhetően.

Fejlődése során az **Únětice** kézművesség néhány edényformára szorítkozott: különböző méretű csészék (1. forma), korsók (2. forma), bütöfküles edények (3. forma), tálak (4. forma) és tárolóedények (5. forma). A csészék készítése az elegáns, erős hasi törésű formák létrehozásában teljesedett ki Kr. e. 1975 és 1775 között.

A nyersanyagok folyamatban lévő vizsgálata miatt a fazekasok által használt agyag előkészítésének folyamata még nem ismert. Az edények kézzel, fazekaskorong nélkül készültek finom agyagból; felületük simított, néha fényezett. Néhány edénytöredéket már elemeztek lipid és más zsír maradványok szempontjából. Ennek alapján egy 13 literes tárolóedény tejet tartalmazott, míg egy csészében sertézsírt tároltak. 🍶

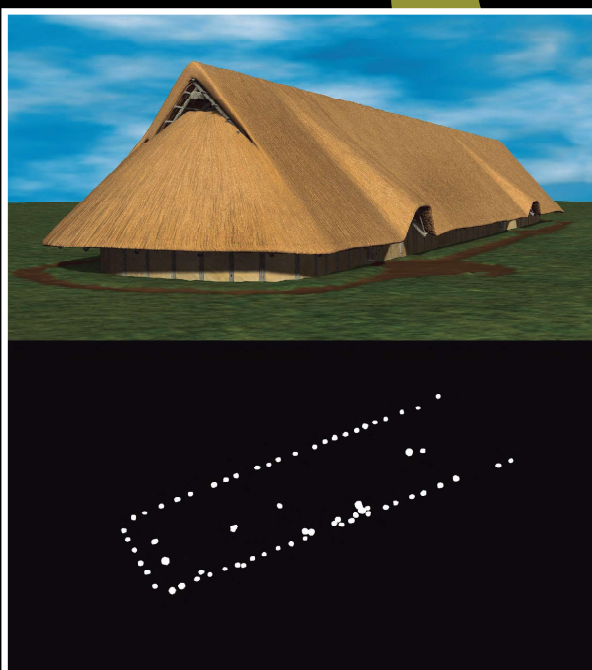
Únětice edények hét különböző lelőhelyről Szász-Anhalt tartományból, amelyek mintául szolgáltak a mai fazekasmester számára

L. Hörentrup, LDA Szász-Anhalt

Klasszikus Únětice csészék Bottendorfból (Thüringia tartomány)

J. Lipták, LDA Szász-Anhalt

Hosszú lakóház nyomai és rekonstrukciója Benzingerode lelőhelyen (Szász-Anhalt tartomány)

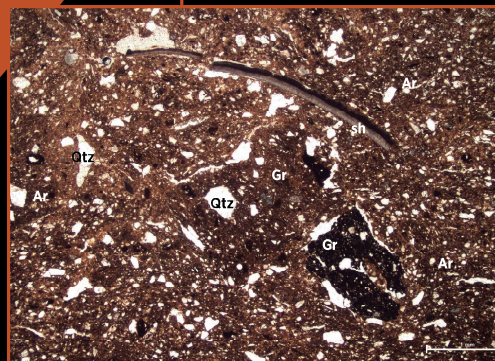
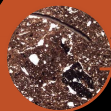
Digitalis rekonstrukció: J. Brauer/S. Schwerdtfeger

VATTIN A

A Vattina egy középső bronzkori közösség, amely az Alföld déli részét, a Száva alsó folyásának vidékét és a Dunától délre fekvő, ma Szerbiához tartozó területeket foglalta el Kr. e. 2000 és 1500 között. A **Vattina** közösségek feltételezhetően egy erősen tagolt törzsi társadalomban éltek. Erődített tell települések (többrétegű lakódombok) hálózata ellenőrizte e stratégiailag fontos régiót, amely a Közép-Európát a Fekete-tengerrel és a Mediterráneummal összekötő fő útvonal része. Az 1–3 hektár nagyságú tell településeket körülvevő termékeny alluviális síkság földművelést és állattartást tett lehetővé. A fémtárgyak viszonylagos bőségét figyelhetjük meg, és élénk kapcsolat állt fenn az Égeikummal a Kr. e. 1750–1500 időszakban; mindezek virágzó gazdaságra, különböző nyersanyagok, kész áruk és az emberek fokozott mobilitására utalnak.

A képzett kézművesek változatos edényformákat készítettek, amelyek minőségüknek, formáiknak és díszítésüknek köszönhetően a **Vattina** társadalom szimbólumaivá váltak. Az ismert edényformák többek között: füles vagy fül nélküli ivóedények (kantharosok, korsók, széles szájú bögrék), tálak, kis amforák, fazekak, pithosok, amforák, kettős edények és ovális formájú „csónakedények”. Néhány edény, például az egy- és kétfülű korsók különleges formájúak: ívelt és szögletes edényttest, valamint hosszú fülek kombinációjából születtek.

A **Vattina** edényekre a finomra őrölt kerámiatöredékekkel és kvarchomokkal kevert nyersanyag a jellemző. A kerámiában megtalálható elpusztult élőlények mészvázainak megjelenése arra utal, hogy az agyagot a tell települések körüli alluviális lerakódásokból nyerték. A fazekasok fényezéssel, karcolással, kannelúrázással és pecsételéssel díszítették a termékeiket, hogy egyedivé tegyék szépségüket. A kerámiakészítés egyedi stílusai segítségével regionális különbségek is kifejezhetővé váltak a Vattina társadalmon belül. 🐾

Vékonycsiszolat Vattina kerámiából, Omoljica lelőhelyről. Agyag (Ar), tört kerámia (grog) (Gr), kvarc (Qtz) és bioklaszt (Sh)

D. Gómez-Gras, UAB

A bosuti Vattina tell-település (lakódomb)

Alexsandr Roman, fotó forrása: Aleksandr Roman gyűjteménye

Kis, kétfülű kantharos, Omoljica lelőhelyről. Ez szolgált mintául a mai fazekas számára

N. Borč. Régészeti Intézet, Belgrád, fotó forrása: Nemzeti Múzeum, Belgrád

FÜZESABONY

A Füzésabony-kultúra speciális középső bronzkori kerámia stílus: gazdagon díszített, sajátos technikával készített, egyedi edényformák összessége. Nagy területen terjedt el Kis-Lengyelország hegyvidékeitől az északkelet-magyarországi és nyugat-romániai Bihari-síkságig a Kr. e. 1900–1450 közötti évszázadokban.

A névadó lelőhely, Füzésabony-Öregdomb. A hasonló romániai lelőhelyek feltárását követő hosszú kutatástörténeti viták eredményeként Ottomány-Füzésabony-kultúrkomplexumnak nevezik jelenleg e kerámiastílust.

A kultúra közösségeinek legnagyobb falvai az ún. tell-települések: hosszú időn át lakott, a földművelő életmód során kialakult többretegű lakódombok. A tellek gyakran kereskedelmi útvonalak csomópontjaiban helyezkednek el; az erősített középső települési maghoz, kiterjedt, egyrétegű külső települési rész csatlakozik. A lakóházak általában oszlopszerkezetes, fonott-paticsfalú épületek voltak.

A **Füzésabony** stílusú kerámiát használó közösségek nagy, olykor 1200 síros temetőkbé temették halottaikat. Az egységes és szigorú rítusú, korhasztásos temetkezéseket rejtő temetők a falvaktól gyakran kb. 1 km-en belül, azoktól rendszerint természetes határral, például egy patakkel elválasztva helyezkedtek el. A kései, ún. korszaki korszakban, Kr. e. 1600–1450 között, a hamvasztásos temetkezések is megjelentek. A temetőben rendkívül gazdag, arany és borostyán ékszerekkel, továbbá bronz fegyverekkel és eszközökkel felszerelt sírok is megtalálhatók.

A Füzésabony stílusú kerámia edények kézzel készültek, helyi agyagból, szalag- és hurkatechnikával. A dísedények mindig fényezett, redukciós égetéssel készített, sötét színű kerámiák. A korsók, bögrék és dísztálak anyagában az agyagot finomra tört kerámiatöredékekkel (grog) és/vagy homokkal keverték. A durva kerámia, pl. főzőedények/fazekak, amforák, mély tálak felületét soha nem fényezték, nyersanyagukat kerámiázúzával soványították.

A **Füzésabony** stílusú kerámia legjellemzőbb elemei a plasztikus, árkolt vagy bekarcolt díszítések. A korsók és tálak sajátos díszítőelemei a körülárkolt bütökdíszek, vagy egymásba kapcsolódó hullámvonalak (ún. futóspirálok). A díszített tálak alján gyakran látunk körbeárkolt bütököket, melyek kozmológiai jelentést is hordozhatnak. A díszítések és formák nagy változatosságának, és a kézi készítménytechnológiájának köszönhetően nincs két egyforma füzésabonyi stílusú edény. 🍶

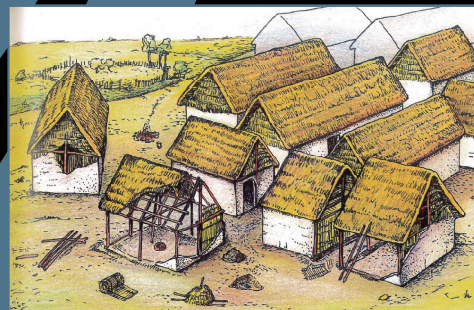

Gazdagon díszített talpas korsó, a hasi részen bekarcolással és árkolással kísért spirálbütökökkel
(Polgár-Kenderföld, Majoros-tanya)

Körülárkolt bütökökből álló motívummal díszített aljú, behúzott peremű tál
(Polgár-Kenderföld, Majoros-tanya)

Czínegéné Kiss Ilona, Déri Múzeum

A névadó Füzésabony-Öregdomb tell-település rajzi rekonstrukciója

Dékány Ágoston & Lacza Márta

Árkokkal és bekarcolással kísért spirál-motívummal díszített „söröskorsó” és egy karcolt motívumokkal díszített bütöklábas tál
(Polgár-Kenderföld, Majoros-tanya)

Czínegéné Kiss Ilona, Déri Múzeum

Tard-Tatárdomb erősített tell-településéről készült légifelvétel
(Borsod-Abaúj-Zemplén megye)

Cívertan Bt., P. Fischen Klára szíveségéből

